

7/1. 64

HERBERT TINGSTEN:

General de Gaulle — författaren och ideologen

Herbert Tingsten tecknar i denna och ett par följande artiklar ett porträtt i helfigur av general Charles de Gaulle.

Churchill och de Gaulle framför monumentet över Clemenceau vid Champs-Élysées i november 1944

GENERAL de Gaulles stil har i regel prisats även av dem som står tveksamma eller avvisande till hans politik. Denna stil brukar kallas klassisk: ordvalet är utsökt, med ovanliga och ofta ålderdomliga uttryck och sammanställningar, inflytandet från "det stora århundradet" (1600-talet) är påtagligt och starkt, framställningen är koncentrerad, fast och sträng, objektiv i den meningen att det personliga engagemanget sällan direkt framträder och nästan aldrig exponeras i känsloutbrott. Då stilen flamar upp och lidelsen bryter igenom är det därför att själva beskrivningen av händelseförloppet kräver en stegring; då författaren erinrar om sina egna känslor vid ett bestämt tillfälle sker det liksom vid sidan av redogörelsen, i en parentes som synes framtvingen av övermäktig rörelse. Typiskt är att memoareernas "jag" ofta kallar sig själv de Gaulle eller general de Gaulle, eller helt enkelt generalen. Typiskt är också att de ryktbara invokationerna på memoareernas slutsidor, med sina drag av självömkan och sentimentalitet, stilmässigt bevarar det opersonliga och utanförstående: "Gamla jord . . .", "Gamla Frankrike . . .", "Gamle man . . .". Denna stil kan väl kallas retorisk, men endast i den meningen att den söker och finner fulländning i ett utvalt och förnämt språk; den är sannerligen inte retorisk i den mening som nu ofta används, nämligen i agitatoriska effekter av billig eller ens ytlig art.

Kritik av denna stil har dock inte saknats. Det har sagts, enligt min mening med rätt, att framställningen blir enformig genom att allvaret och högtidligheten aldrig sviker, genom att man aldrig finner några sidor eller ens rader av lätthet, lössläppt karaktäristik eller diskussion, munterhet och kvickhet; någon enstaka gång är de Gaulle spirituell på ungefär samma "spanska" sätt som Corneille, men skämtsam eller stilsamt humoristisk är han aldrig. Det har också med fog sagts att de Gaulle, särskilt när det gäller att ange politiska idéer eller syften, ofta blir vag; meningarna låter ståtliga, men det står ingenting i dem. I många fall sammanhänger detta troligen med att de Gaulle inte är säker om vad han velat eller vill rekommendera eller att han vill uttrycka sig obestämt för att bevara alla möjligheter. Det kan också bero på att det oklart allmänna är mera retoriskt verkningsfullt än det kon-

att tro att de Gaulle oroar sig för att egentligen vara medelmätigt eller att han behöver en mask för att dölja sin ängslan — såvida inte påståendet anses gälla alla människor, även de mest högmögiga och självsäkra, och då förlorar det allt intresse.

Från de synpunkter som här berörts har de Gaulles stil förändrats eller om man så vill utvecklats från den första boken av år 1924 till memoarerna trettio år senare. De Gaulle har, synes det, medvetet arbetat på att skriva mera akademiskt, opersonligt och ceremoniöst, särskilt sedan han blev en stor officiell personlighet. I de tidigare böckerna slår han sig någon gång lös, han tillåter sig, om också ytterst sparsamt, infall, reflexioner vid sidan av ämnet, vardagliga och till och med banala fraser. Numera dominerar helt dragen av behärskning och distans, det kyligt högstämnda och majestätiska. Jämför man Churchills och de Gaulles memoarer, blir man slagen av den stora skillnaden i stil. Churchill

är ivrig, kastar ogenerat ned karaktäristiker och funderingar, han brinner av begär att övertyga, entusiasmera, vederlägga och nedsätta, medan de Gaulle, även då han beskriver passion och förbittring, synes bevara ett serent och överlägset lugn. Även om Churchill i regel är mera fånglande, blir de Gaulle mera effektiv i några förakfullt kyliga skildringar, såsom då han nästan utan ett ords kommentar redogör för besöket i Moskva på hösten 1944. Egocentriciteten, självtilliten verkar ännu större och mera självfallna hos den franske ledaren.

Frankrike är universums eller mänsklighetens högsta manifestation, de Gaulle inkarnerar det eviga Frankrike, alltså personifierar de Gaulle det bästa i mänskligheten. Det är ingen orimlighet att sammanfatta de Gaulles ideologi i de orden. Denna hybris är då det gäller stora ledare i stora länder knappast originell. Många utsagor tyder på att låt oss säga Woodrow Wilson eller Franklin Roosevelt eller Churchill eller Clemenceau tänkt ungefär på det sättet — för att inte tala om Napoleonerna, Hitler, Mussolini och Stalin. Det märkvärdiga är att tankegången hos de Gaulle framträder med vad man brukar kalla gallisk skärpa och klarhet. Det är något lugnt, obesvärat och oblygt över hans förhåvelse, som gör den ovanlig även bland statsledare. Att en stor nation av sina ideologer förklaras vara världens salt, en syntes av mänsklighetens bästa egenskaper, är sedan romanstilen en naturlig sak, och alldeles särskilt har denna föreställning blommat i Frankrike, där under långa skeden makt, internationellt inflytande och intellektuella insatser givit starka stöd åt stoltheten. Då de Gaulle passionerat förkunnar denna nationalkänsla får man, liksom i hans användning av något föräldrade ord som storhet och ära, intrycket av en arkaism, men det är möjligt att han anser dylika stimulanser behövliga just i en tid av svaghet och tillbakagång. Lovprisandet av den franska nationen går igenom alla hans arbeten. De Gaulle skriver eller

talar med en stundom nedslående generositet om alla välsinnade folk, och likaså om befolkningen i alla städer han besöker på sina propagandaresor — engelsmän, belgier, tjecker, ryssar, parisare, mentonesare förklaras i skilda sammanhang vara modiga, begärade och flitiga — men när det gäller det franska folket framhåller han det allmänmänskliga, syftningen till universalitet. Han säger sig vilja upprätta "en stor mänsklig, alltså en fransk gemenskap", endast Frankrike kan bana den väg "som universum behöver för att undgå katastrofen". Tanken på Frankrike som världens kärna och på en fransk mission, att ordna världen framförs redan i tidigare arbeten. "Det är i första rummet Frankrike som drömmer om en organiserad värld", Frankrike representerar "den europeiska andan", är "det internationel-

la samarbetsvets "fenelope", heter det i "Vers l'armée de métier".

Det ideala, enhetliga, övermänskliga Frankrike finns inte, eller åtminstone inte alltid, i sinnevärlden. Fransmännen är ofta tveksamma, oeniga, tänker och handlar under sin egentliga nivå. Den allmänna viljan, det allmänna intresset hotas av de partikulära viljorna och intressena, skriver de Gaulle i helt rousseauanska ordalag. Och så kommer en tankegång som många franska ideologer av eljest skilda riktningar — från Robespierre till Napoleonerna, Maurras och Pétain — uttryckt: den allmänna viljan, som finns hos folket men inte förstår bryta igenom särviljorna, kan uppåras och genomföras av en enda person, som därmed blir den förstummade nationens verkliga röst. Genom att fly från det av tyskarna besegrade,

Ett par författare har funnit de Gaulles stil konstlad och tvungen och sett den ständiga strävan att vara storslagen som ett tecken på oförmåga och inre osäkerhet. "Arkaismerna är den oskickliges elegans", "han spelar staty av fruktan för medelmättighet", skriver Revel; Fabre-Luce förklarar att "stilens konstlade fasthet inte är uttryck för ett lugnt och upphöjt sinne, utan en mask över ett plågat ansikte". Sådana grepp tycks mig högst tvivelaktiga; de bygger på den vanliga tekniken att i uppträdandet se ett bevis på en karaktär av rakt motsatt beskaffenhet — den blyge är högfärdig och den anspråksfulle känner sig mindervärdig. Jag har svårt

överkliga Frankrike och organisera det verkliga fria Frankrike upp-tog de Gaulle denna kallelse. Sedan dess är han "legitimerad" fransk ledare, även om denna ledning är nödvändig blott under inre och yttre kriser. På en av de sista memoarsidorna, skriven efter maktövertagandet 1958, får denna föreställning sitt mest extravaganta uttryck. Efter de Gaulles avgång 1946 levde massan av det franska folket i tristess, påstås det, "Alla människor hade i grunden, oberoende av parti, känslan att generalen förde med sig något ursprungligt, evigt, nödvändigt, som han på historiens bud inkarnerade och som partiregimen inte kunde representera. I chefen som hölls börta fortsatte man att se ett slags utkorad innehavare av suveräniteten. Man förstod att denna legitimitet förblev latent under ett skede utan oro. Men man visste att den med allas samtycke skulle bli avgörande så snart landet än en gång kom i fara."

I hägnet av denna självförgudande metafysik har de Gaulles författningsprogram och författningsverk vuxit fram. Grundtanken är helt enkelt stor makt åt den av den allmänna viljan utkorade statschefen och rätt för denne statschef att genom folkomröstningar bryta parlamentariskt motstånd. Folkomröstningen anses teoretiskt ge uttryck åt den allmänna viljan, medan parlamentet, valt av partierna, tenderar att representera sär- eller grupp-viljorna; praktiskt anses folkomröstningen på goda historiska grunder vara ett medel i statschefens hand. Det är, kan man säga, den gamla franska generalsdemokratin; de båda som före de Gaulle kallats blott "generalen" — Napoleon Bonaparte före brumaire och Boulanger före flykten till Belgien — har haft samma författningspolitiska ideal. Den klassiska formeln har givits av Napoleon: "Mitt syfte är att styra människorna som det stora flertalet vill bli styrt. Det är, tror jag, det rätta sättet att erkänna folkets suveränitet."

Det synes inte möjligt att närmare klarlägga vilka teoretiker som särskilt påverkat de Gaulle. Man har påstått att han före kriget var monarkist, men den enda "bevisningen" synes vara att han prenumererade på Action Française, en tidning som köptes av många goda republikaner. I sina skrifter nämner de Gaulle, såvitt jag kunnat finna, inte Maurras, och han åberopar över huvud mycket få politiska författare; ur de före kriget utgivna böckerna är det omöjligt att utläsa om

författaren var monarkist eller republikan, konservativ eller radikal, troende eller namnkristen — det enda uppenbara är nationalismen. Möjligen kan det påstås att de historiska framställningarna (särskilt i "La France et son armée") tyder på inflytande från de monarkistiska historieskrivarna av typen Bainville: den bourbonska monarkins politik såges vara präglad av balans och måtta i motsats till revolutions- och Napoleontidens storslagna och äventyrliga syften.

Har de Gaulle eller har han haft något allmänt politiskt program utanför den nationella metafysiken och författningsplanerna? Det finns intet i hans arbeten som tyder på detta. Han vill Frankrikes och därmed hela mänsklighetens väl, men eljest synes han handla från fall till fall, vare sig det gäller de stora inre reformerna

1944—1946 eller Algeriet efter 1958. Denna frihet från doktriner i detaljer går väl samman med tanken på ledaren som den allmänna viljans inkarnation; ledaren skall inte vara partiman, inte vara bunden genom åsikter, han skall i varje situation kunna urskilja "det allmänna intresset".

En viktig distinktion måste dock här göras, de Gaulles honnörsord för det politiska handlandet är välfärd, storhet och ära. Välfärd i meningen av materiellt välstånd och andlig odling är bra, men det är inte nog. Storheten — makt och prestige och, åtminstone tidigare, besittningar utanför Frankrike — måste eftersträvas, vare sig välfärdstanken kräver det eller ej. Ära, det är det högsta ordet. Bragden, modet, uppoffringen, passionen är värden vare sig de leder till triumf eller undergång. Inför Cyranos panache har

de Gaulle hela sitt liv känt samma gripethet och hängivenhet som kadetten vid Saint-Cyr. Napoleon uttömde Frankrikes krafter, fyllde Europa "med gravar, aska och tårar", men är inte det väsentliga att hans namn "i sinna väcker en hemlig eld", att man vid hans grav känner "en rysning inför storheten" ("La France et son armée")? Överallt träffar vi samma exaltation inför äran, samma utsagda förakt för lyckan — de Gaulle är född 1890 och hans nationalism är av Barrès, Péguy, d'Annunzio och Heidenstams märke. Denna panachism står också nära tron på myterna som folkens ledstjärnor, och kanske med skäl har Georges Sorel nämnts som en av de Gaulles läromästare. Lidande och död får höghet om de eggat till mod inför lidande och död.

Det luftslovt av idéer och drömmar i vilket de Gaulle lever är kanske trots allt i några avseenden en god bas för handlandet. De Gaulles grandiosa fantasier ger ett drag av storhet åt taktiken och opportunisten och beveker eller försonar många som eljest skulle vara likgiltiga eller fiendliga. Det fysiska och moraliska mod som är de Gaulles mest obestridliga egen-skap eggas och stärkes måhända genom föreningen av patriotisk mystik, tro på den egna kallelsen och förtröstan på att även nederlaget, om det är ärorikt, ingår i nationens moraliska arsenal. "En död de Gaulle skulle kanske vara bättre för Frankrike om trettio eller fyrtio år än en de Gaulle som nu kommer till styret", förklarade generalen några månader före maktövertagandet 1958. Här möter vi sannerligen hängivenhet, illusionism och högmod av format.

Före sina tre memoarband från andra världskriget (utgivna 1954—1959), som utan tvivel innehåller de mest lysande sidorna i hans författarskap, skrev general de Gaulle en rad böcker av vilka flertalet föga uppmärksammats ens i biografier och mera ingående analyser. I "La discorde chez l'ennemi" (1924) sökte han på grundval av aktstycken och memoarer klarlägga varför centralmakterna blev besegrade i första världskriget och fann, som bokens titel antyder, orsaken i oenighet mellan politiker och militärer — sinsemellan och inbördes — och mellan de allierade staterna. "Le fil de l'épée" (1932) kan betraktas som en tillämpning av dessa rön; de Gaulle vill visa vilka egenskaper som krävs av militärer och politiker och hur dessa båda grupper skall samarbeta för att säkra nationens triumf i fred och krig. "Vers l'armée de métier" (1934), den enda ständigt omskrivna av de äldre böckerna, brukar betecknas som en appell för en modernisering av armén genom användning av teknikens alla hjälpmedel och prisas därför som bevis på de Gaulles intuition och förutseende. I detta hänseende var emellertid de Gaulle varken originell eller profetisk; han var länge en an-

hängare av Maginotlinjen som ryggraden i det franska försvaret. En rad författare (von Seeckt, Fuller, Liddell Hart) hade före honom framhåvt stridsvagnarnas väldiga möjligheter, och boken tyder på en stark underskattning av flygets betydelse. Denna svaghet retuscherades bort i 1944 års upplaga. Arbetet är i själva verket numera främst av intresse som uttryck för de Gaulles åsikter på andra områden än den militära teknikens, åsikter som ofta hårt vederlagts av utvecklingen efteråt. Slutligen har de Gaulle i "La France et son armée" (1938) givit en översikt av Frankrikes försvarspolitiska och militära historia, som ger åtskilligt om hans egna idéer och hans egen karaktär.

En rad arbeten om de Gaulle ger biografiska data och skildrar, i regel med respekt eller entusiasm, generalens historiska insatser. Kritiken representeras främst av två nyligen utkomna skrifter: Jean-François Revel, "Le style du Général" (1959) och Alfred Fabre-Luce, "Le plus illustre des Français" (1960). I några punkter anknyter jag till dessa fientliga men utan tvivel i viktiga hänseenden skarpsynt analyserande författare.

H T—n

48 ad
fr. 1/3 1960